

Nr 154.

Av herr **Ekman, Carl Gustaf**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 191, om vissa ändringar i förordningen angående försäljning av rusdrycker m. m.*

I Kungl. Maj:ts proposition nr 191 har föreslagits ett antal ändringar i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker samt dessutom viss ändrad lydelse av § 9 i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin.

Ändringarna i fråga gå ut på att åstadkomma viss omläggning av organisationen av partihandeln med rusdrycker. Propositionen bygger därvid i allt väsentligt på ett förslag i ämnet, utarbetat av inom finansdepartementet tillkallade sakkunniga. Inkallandet av dessa åter var föranlett av riksdagens skrivelse nr 408, den 17 juni 1921, i vilken skrivelse riksdagen anhöll om utredning på vad sätt det allmännas inflytande inom den nuvarande faktiska organisationen av partihandeln med rusdrycker bäst må ordnas.

I sin motivering för framställningen i fråga erinrade riksdagen om den utveckling, som efter den nya rusdrycksförsäljningsförordningens genomförande förekommit på området i fråga. Riksdagen vitsordade, att det avlägsnande av privatekonomiska intressen från rusdryckshandeln, som därigenom skett, varit till gagn, samt ansåg sig också kunna konstatera, att »de synnerligen svårlösta problem som måste uppstå vid avlösningen av den enskilda spirituoshandeln» därigenom »fått sin lösning utan statens ingripande». I vilket sammanhang riksdagen fann »det böra i författningen fastslås, att rätt till partihandel icke må kunna utövas i privatekonomiskt intresse». Såsom ett tänkbart alternativ vid ordnandet av denna angelägenhet ifrågasatte riksdagen vidare att, på sätt fallet är med aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet, det allmännas kontrollrätt garanterades. I varje fall fingo icke, framhöll riksdagen, åtgärder vidtagas, varigenom det allmännas ekonomiska intressen åsidosattes.

Frågar man sig nu, huruvida det förslag, Kungl. Maj:t på grundval av de sakkunnigas utredning framlagt, verkligen realiserar riksdagens sålunda angivna syften, så synes det som om man nödgas besvara den frågan med ett oundvikligt nej. Det privatmonopol på parti-handelns område, som propositionen ifrågasätter, synes nämligen icke utesluta det privatekonomiska intresset från utövningen av denna handel. Ej heller omlägger det denna rörelse så att, för att använda riksdagens uttryckssätt, »det blir det eller de affärsföretag, som skola handhava denna gren av rusdryckshandeln», som »själva få bära de inskränkningar i deras rörelse, som statsmakterna finna lämpliga». Tillräcklig visshet om att nykterhetsintresset i olika avseenden blir tillbörligt beaktat gives heller icke. Den nu ifrågasatta lösningen synes sålunda medföra ett verkligt statsmonopols alla olägenheter utan att innebära de garantier för tillgodoseendet av eller det inflytande åt de allmänna intressena, som ett under statsdrift mera rationellt inordnat företag skulle skapa.

Som framgår av propositionen ifrågasätter denna, att utövaren av den nuvarande, på kontrollstyrelsens medgivande grundade parti-handeln, aktiebolaget Vin- och spritcentralen — i propositionen i korthet benämnd Spritcentralen — och dess koopererande sido- och dotterbolag skulle uttryckligt tillförsäkras ensamrätt till parti-handeln med rusdrycker. Genom vissa allmänna stadganden i rusdrycksförsäljningsförordningen om att i ett sålunda monopolbegävat, privat parti-handelsbolag skulle åt staten beredas ett övervägande inflytande på bolagets ledning samt om bolagets rätt att avsätta fonder förmenar sig tydligen departementschefen ha tryggt de allmänna intressenas behöriga tillgodoseende. Vidkommande styrelsesammansättning m. m. har man vidare, genom att uttala vissa önskningsmål rörande sidobolagens antal, om det önskvärda i avvecklingen av vissa Spritcentralens nuvarande, på helt andra områden gjorda engagement o. s. v. ansett sig vara i färd med att träffa för det allmänna antagliga överenskommelser med Spritcentralen.

En närmare granskning av de spörsmål det här gäller synes emellertid ofrånkomligt leda till den slutsatsen, att propositionen i fråga icke bör bifallas. I varje fall bör detta icke ske utan att frågan i hela dess vidd upptages till utredning på ett helt annat sätt än hittills varit fallet. Man kan nämligen vid studiet av sakkunnigeutredningen icke värja sig för det intrycket, att de sakkunniga gått till sitt värv med förutfattad mening om att lösningen av uppgiften borde sökas endast i den sedermera förordade, av Kungl. Maj:t i propositionen upptagna riktningen.

Som ovan påpekats, uttalade riksdagen i sin skrivelse nr 408 den

17 juni 1921, att »det borde i författningen fastslås att rätt till parti-handel med rusdrycker icke må utövas i privatekonomiskt intresse». Efter ett sådant uttalande måste det anses märkligt, att frågan om in-rättandet av ett statsmonopol för partihandeln av sakkunniga icke ägnades större uppmärksamhet än som skedde. Hela denna del av problemet avfärdas i utredningen på fem rader med uttalandet att det »av lätt insedda skäl» icke torde vara erforderligt eller ens lämpligt att för genomförandet av det privatekonomiska intressets uteslutande »gå så långt» som till att staten skulle »själv taga hand om» partihandelsverk-samheten. Vartill lägges det för övrigt oriktiga påståendet, att »genom-förandet av ett så beskaffat statsmonopol lärer ju icke heller hava från något håll ifrågasatts».

Nyss antydd, i *det nuvarande läget gällande* »lätt insedda skäl» äro åtminstone för undertecknad okända. Det skulle därför varit önskvärt att få dem närmare angivna och utvecklade. I ett tidigare skede, då man ännu trodde på, att en av statsmakterna gemensamt antagen lag om avveckling av det allmännas ekonomiska beroende av rusdrycks-hanteringens vinstmedel och uppläggandet i sådant syfte av en särskild rusdrycksmedelsfond skulle innebära ett förverkligande av ett stats-budgetärt oberoende av rusdrycksinkomsterna, hyste nog många stark betänksamhet mot att monopolisera partihandeln med rusdrycker, vilket dock icke hindrat åtminstone mig att jämte andra hos Kungl. Maj:t redan år 1914 förorda åtgärder i sådan riktning. Sedan man nu fått upprepade erfarenheter av, att tillvaron av en dylik avvecklingslag icke hindrar statsmakterna att för olikartade budgetära ändamål tillgodogöra sig fondens i fråga medel till sista öret, varigenom hela det åsyftade ekonomiska oberoendet blir endast ett sken — ett förhållande som både sakkunniga och vederbörande departementschef äro väl förtrogna med — så kan jag icke finna några avgörande skäl kvarstå emot parti-handelns monopolisering under därför lämplig form. Tvärtom synes rusdrycksmedelsfondens inflytande kapital vara särskilt väl lämpat för en monopolreglering, varigenom åtminstone det privatekonomiska in-tresset så långt ske kan elimineras. I varje fall måste jag finna det nödvändigt, att alla härunder hänförliga alternativ fullständigt och objektivt undersökas, innan riksdagen vidtager lagändringar, som uppen-barligen låsa fast utvecklingen på privatmonopolets ännu mera mot-bjudande väg.

I sakkunnigas framställning om olika tänkbara former för mer eller mindre förstatligade bolagsföretag beröras ett par anmärknings-värda omständigheter, ägnade att särskilt väcka betänkligheter mot ett

bibehållande av den nu existerande organisationen. Sålunda anföra sakkunniga emot tanken på bildandet av ett helt nytt partihandelsbolag av tobaksmonopoltypen, att »med de nu existerande partihandelsföretagens nödtvungna nedläggning av verksamheten förvisso uppstå svårösta ersättningsfrågor med avseende å såväl inlösningen av företagens tillgångar som behandlingen av den hos dem anställda personalen». Detta sakkunnigas yttrande återgives i propositionen utan särskilt däröver fällt omdöme. Man föranledes därför fråga: vilken ersättningskyldighet ur det allmännas synpunkt är det som sakkunniga härmed åsyfta? I ovan flera gånger berörda skrivelse nr 408 uttalade riksdagen, att de ersättningsproblem, som för statens vidkommande förefunnits på partihandelsområdet, »fått sin lösning». Förmena nu de sakkunniga, att nya sådana problem, avseende det år 1917 bildade aktiebolaget Vin- och spritcentralen och dess dotterbolag, uppstått? I så fall torde kunna genmåljas, att den uppfattningen säkerligen icke allmänt godkännes. Men dess förefintlighet är tillräcklig för att avskräcka från att förstärka engagementet för det hittills såsom »enskilt» betecknade bolaget och att utvidga grunderna för dylika, mer eller mindre dolda anspråk.

En andra ej mindre beaktansvärd omständighet ligger i den placering av Spritcentralens stamaktier, som utan riksdagens hörande i strid mot åt riksdagen tidigare lämnade försäkringar godkändes den 5 mars 1920 å »Kungl. Maj:ts och kronans vägnar». Stamaktierna i fråga ha nämligen tidigare tillhört aktiebolaget Stockholmssystemet, förvärvade för dess vinstmedel och alltså ostridigt tillhöriga statsverket. Genom det nyssnämnda godkännandet överlämnades aktierna i fråga, trots bestämt avstyrkande därutinnan från kontrollstyrelsens sida, till 10 enskilda personer. Dessa äro emellertid förpliktade att till bolagsstämma befullmäktiga en enda person att föra deras talan. Denne blir sålunda oestriddigt herre över hela partihandelsområdet. Han dirigerar med betydligt mera obegränsad makt än Kungl. Maj:t miljontals kronor statsmedels användning. Han fattar ensam de facto alla bolagsstämmans beslut. Hans ställning såsom ombud för en grupp enskilda personer föranleder givetvis, att han, där denna grupps intressen och de allmänna intressena kollidera, blir de förstnämndas självskrivna förespråkare. Den motvikt, som ligger i Kungl. Maj:ts rätt att utse fyra ledamöter i styrelsen, därav ordförande och vice ordförande, kan därvid bli nästan värdelös. Att hela denna konstruktion måste befinnas ytterst betänklig, då det gäller handhavandet av allmänna medel på det sätt, det här är fråga om, låter sig icke bestridas.

Observeras må också, att kontrollstyrelsen fortfarande hävdar sin ständigt framförda och alltjämt bibehållna mening om denna organisationsforms olämplighet och därvid hänvisar till sina tidigare därför anförda skäl. Bland dessa torde särskilt böra uppmärksammas den aldrig ens bemötta erinringen att vid ett godkännande av ifrågavarande privatmonopol Spritcentralen får möjlighet att ikläda ett landets officiellt erkända partihandelsorgan både in- och utländska ekonomiska förpliktelser av den både till tidrymd och belopp mest vidsträckta omfattning, utan att detta kan av någon verklig statsmyndighet effektivt avvärjas eller komma att medföra för de därtill vållande ens något personligt ansvar.

Enligt hittills gällande avtal, efter uppgörelsen meddelat riksdagen på sådant sätt, att det måste förväntas gälla till dess riksdagen medgivit dess upphävande, hava ägarna till stamaktierna i Spritcentralen förbundet sig att, när statsmakterna så påfordra, på vissa vilkor till statsverket överlåta aktierna i fråga. Det förslag till nya bestämmelser i rusdrycksförsäljningsförordningen, som nu föreligger i proposition nr 191, synes, om det biträdes av riksdagen, kunna uppfattas och uttolkas såsom ett frånträdande från riksdagens sida av kravet på upprätthållandet av nyssnämnda förpliktelse för sagda stamaktieägare. Den nya § 12 torde i varje fall ej utgöra något skydd mot, utan snarare kunna sägas föranleda till en dylik uttolkning. Och jämväl i övriga avseenden, exempelvis beträffande aktieägarnas vinsträtt, äga de nya föreskrifterna en form, som lämnar största möjliga marginaler och så långt ske kan undandraget riksdagen inflytande på utvecklingen å området i fråga. Jämväl ur denna synpunkt synas mig starka betänkligheter resa sig mot de nu föreslagna stadgandena, ur Spritcentralens synpunkt begripliga och förmånliga, men enligt mitt förmenande ur statens synpunkt icke tillfredsställande.

Att upplåta ett privatmonopol å partihandeln med rusdrycker åt Spritcentralen utan att staten åtminstone genom övertagandet av stamaktierna förskaffar sig verklig makt över bolaget och ett effektivt inflytande på rörelsens bedrivande, synes mig under alla förhållanden icke tillrädligt. Men innan riksdagen ens bestämmer sig härför synas goda skäl föreligga, att hela frågan om partihandelsorganisationens beskaffenhet underkastas en förnyad, allsidig utredning, genom vilken det blir möjligt att överblicka och med varandra jämföra samtliga alternativ, som vid avgörandet synas kunna ifrågakomma.

Under återopande av vad jag sålunda anfört får jag hemställa att riksdagen måtte:

- a) avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 191;
- b) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad, allsidig utredning rörande frågan om organisationen av partihandeln för rusdrycker, därvid till prövning bör, i jämbredd med andra möjliga alternativ, jämväl anordnandet av ett verkligt statsmonopol därå upptagas samt om framläggandet för riksdagen snarast görligt av det förslag, vartill denna utredning kan giva anledning.

Stockholm den 4 april 1922.

Carl Ekman.
